

RECENZJA

publikacji „Wielka nieobecna - o edukacji antydiskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce - raport z badań”

Prof. UG, dr hab. Lucyna Kopciewicz

Instytut Pedagogiki

Uniwersytet Gdański

Recenzowany Raport jest efektem zespołowych badań nad obecnością zagadnień związanych z prawami człowieka, kwestiami społecznej równości i różnorodności w systemie kształcenia i doskonalenia nauczycielek/ nauczycieli oraz w ofercie programowej skierowanej do dzieci i młodzieży. Obecność problematyki antydiskryminacyjnej w programach kształcenia jest symptomatyczna dla społeczeństw otwartych, ceniących kulturową różnorodność, dbających o niewykluczające współbycie grup społecznych i respektujących prawo wszystkich do bezpiecznego, wolnego od przemocy bycia (wyrażania siebie) w sferze publicznej. Szkoła jest jedną z istotniejszych instytucji przestrzeni publicznej, w której uczennice i uczniowie powinni mieć prawo do równego traktowania oraz prawo do upełnomocniających ich kompetencji i wiedzy, dających szansę na realizowanie pełni praw w demokratycznej wspólnocie. Takie rozumienie szkoły stało się punktem wyjścia dla podjęcia badań, których efektem jest recenzowany Raport. Dwa podstawowe zbiory pytań badawczych stawianych przez Autorki i Autorów, tj. pytań o jakość kształcenia i doskonalenia nauczycielek/ nauczycieli w kontekście przeciwdziałania dyskryminacji oraz pytań o to, czy oferta programowa szkoły (treści kształcenia, podręczniki szkolne i inne aspekty dydaktyczno-wychowawczej pracy nauczycielek/ nauczycieli) gwarantuje uczennicom i uczniom rozwój równościowych kompetencji niejako przy okazji diagnozują kondycję współczesnej szkoły.

Zespół badawczy sformułował klarowne narzędzia diagnostyczne, które zostały zaprezentowane w metodologicznej części Raportu, co daje szansę na powtórne ich wykorzystanie (lub zmodyfikowanie) w kolejnych badaniach i w odniesieniu do niebadanych aspektów rzeczywistości szkolnej (np. w projektach studenckich). Narzędzia zostały wykorzystane do „nakłucia” kilku newralgicznych aspektów systemu edukacyjnego: podstaw programowych kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, podręczników do historii, języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie i wychowania do życia w rodzinie, standardów kształcenia i doskonalenia nauczycieli / nauczycielek w Polsce, oferty ośrodków doskonalenia nauczycielek/nauczycieli, oferty Ośrodka Rozwoju Edukacji, oferty studiów podyplomowych dla nauczycielek/nauczycieli.

Niestety, w wielu badanych obszarach ujawniono kulturowo-społeczną zapaść polskiego systemu edukacyjnego, niezdolnego do mentalnego ogarnięcia demokratycznego ładu, intelektualną nieporadność nauczycielek i nauczycieli, kompromitujące zachowania szkolnych władz („niezainteresowanych edukacją antydyskryminacyjną”), tabuizowane, stereotypowe lub przekłamane treści widniejące w podręcznikach szkolnych, szczególnie szkodliwe w perspektywie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i eliminacji przemocy wobec Innych. Publiczna szkoła jawi się jako skansen, w którym kultywuje się szkodliwe mity i utrwała uprzedzenia. Niektóre, przytaczane w Raporcie, treści podręczników przypominają humor zeszytów szkolnych. Nie jest to bynajmniej wesoła i „prywatna” twórczość autorów książek, ale zrecenzowana, zaaprobowana i dopuszczona do szkolnego użytku treść „publiczna”.

Autorzy i Autorki Raportu trafnie wskazują na „wielką nieobecność” edukacji antydyskryminacyjnej w polskiej szkole. Warto przywołać wyniki badań opublikowane przez Komisję Europejską, które wskazują, iż polscy uczniowie i uczennice - przeciwnie niż ich zachodnioeuropejscy koledzy i koleżanki - nie mogą pochwalić się ani rzetelną wiedzą na temat mniejszościowych grup społecznych, ani błysnąć „tradycyjnie polską” cnotą tolerancji¹.

¹ *Sytuacja społeczna osób biseksualnych i homoseksualnych w Polsce. Raport za lata 2005 i 2006*, red. Abramowicz M., Kampania Przeciw Homofobii i Lambda Warszawa, Warszawa 2007, a także *Raport o homofobicznej mowie nienawiści w Polsce*, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa 2009.

Lektura Raportu ujawnia ponadto bardzo niekorzystne, niedemokratyczne dyspozycje kadry nauczycielskiej. Po pierwsze Raport wskazuje, jak wiele w środowisku nauczycielskim naiwnej wiary w nieistnienie zjawiska dyskryminacji, w nieobecność szkolnej przemocy motywowanej uprzedzeniami wobec Innych; wiary w samoistne „wyływanie” działań na rzecz równości i różnorodności w toku codziennej pracy szkolnej. Inną niebezpieczną tendencją jest spychanie edukacji antydyskryminacyjnej z własnego obszaru przedmiotowego („na języku polskim - nie!”) na inny. Taka konstrukcja może być symptomem nauczycielskiej niechęci do podejmowania tabuizowanych treści; próbą obrony strategii ukrywania się kadry pedagogicznej za zastoną neutralnego, niezaangażowanego profesjonalizmu. Kolejną niekorzystną tendencją jest redukcja edukacji antydyskryminacyjnej do porządku interwencji podejmowanych w trudnych sytuacjach. Te nieudane próby mierzenia się z edukacją antydyskryminacyjną wskazują, jak realnym zagrożeniem dla kształtowania uczniowskich kompetencji równościowych jest nauczycielska wiara w moc działań pozornych. W tym miejscu warto odwołać się do badań Henryki Kwiatkowskiej. Autorka jest zdania, iż deficyt kompetencji demokratycznych środowiska nauczycielskiego jest jednym z najistotniejszych źródeł kryzysu wychowawczego współczesnej szkoły, narastającej brutalizacji szkolnego życia, tak po stronie uczniowskiej, jak i nauczycielskiej. Wyniki badań Kwiatkowskiej upoważniają do stwierdzeń, że współczesna szkoła nie tylko nie jest instytucją demokratyczną, ani tolerancyjną, ale instytucją w znacznej mierze zaprzeczającą i wypaczającą te wartości². Co gorsza, instytucje doskonalenia nauczycieli i władze oświatowe, o czym przekonują wyniki badań relacjonowane w Raporcie, umacniają te niedemokratyczne dyspozycje poprzez konsekwentne ignorowanie problemów równości i różnorodności, poprzez brak polityki edukacyjnej na rzecz równości. Nie może zatem dziwić, że podmioty edukacyjne - uczennice, uczniowie, nauczycielki, nauczyciele i rodzice stali się zakładnikami systemu, w którym wykonywanie działań pozornych stało się kluczem do sukcesu i treścią szkolnej oferty wychowawczej³. W kontekście tych stwierdzeń trzeba jednak zapytać o „wielkiego beneficjenta” niedemokratycznych i nierównościowych kompetencji, które serwuje młodym ludziom współczesna szkoła.

²Kwiatkowska H., *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, GWP, Gdańsk 2005, s.229.

³*Gendermeria. Równościowy monitoring. Brak misji na wizji i wizji w edukacji. Media publiczne i polityka edukacyjna na rzecz równości płci*, Fundacja Feminoteka, Warszawa 2009, s. 112.

Autorki i Autorzy sformułowali szereg rekomendacji na rzecz zmiany istniejącego stanu rzeczy. Niemniej jednak źródłem optymizmu jest fakt zawiązania Koalicji na rzecz edukacji antydyskryminacyjnej, która będzie upominać się o rozwój równościowych kompetencji, niezbędnych w demokratycznym społeczeństwie.

Raport powinien stać się obowiązkową lekturą władz oświatowych, środowiska akademickiego, zainteresowanego problemami współczesnej szkoły, środowiska nauczycielskiego, pedagogicznego, edukatorów i edukatorek. Z pewnością zainicjuje debatę i dalsze badania. Gratuluję Zespołowi bardzo dobrej pracy, życząc rzetelnej dyskusji nad jej wynikami.

Gdańsk, 20 października 2011